

İTALYAN DİLİNDƏ RƏNG BİLDİRƏN SİFƏTLƏRİN MƏCAZİ MƏNA YARATMA XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: sifət, metonimiya, idiomatik ifadələr, məcazi məna, substantivləşmə

Keywords: adjective, metonymy, idiomatic expressions, figurative meaning, substantivization

Ключевые слова: имя прилагательное, метонимия, идиоматические выражения, переносное значение, субстантивация

İtalyan dilində sifətlər isimə əlavə edilən məlumat növünə əsasən iki yerə bölünür: **aggettivi qualificativi** (keyfiyyət bildirən sifətlər) və **aggettivi determinativi** (müəyyənləşdirici sifətlər). Müəyyənləşdirici sifətlər aid olduğu ismin mənsubiyyətliyini (“il mio diario”- “mənim gündəliyim”), danışan və dinləyəne nəzərən mövqeyini (“questo libro”- “bu kitab”, “quel quaderno”- “o gündəlik”), kəmiyyətini (“ho molti amici”- “çoxlu dostlarım var”) müəyyənləşdirərək onu dəqiqləşdirir. Keyfiyyət bildirən sifətlər isə bir insan, bir heyvan və ya bir əşyanın keyfiyyətini və xarakteristikasını bildirir. Deməli, bu sifətlər aid olduğu ismin mənasını genişləndirir və onun fərqli xüsusiyyətlərini zənginləşdirir. Məhz bu sifətlər vasitəsilə isim çox böyük dəqiqliklə təsvir olunur. Məsələn, “un gatto”- “bir pişik” dedikdə sadəcə bir pişik başa düşülür, amma “un gatto nero”- “qara bir pişik” dedikdə xüsusi xarakteristikaya malik olan bir pişik nəzərdə tutulur. Keyfiyyət bildirən sifətlərin sayında heç bir məhdudiyət yoxdur, çünki bu sifətlər reallığa və təxəyyülə istənilən aspektdən aid ola bilər. Məsələn, forma (“rotondo”- “dairəvi”, “quadrato”- “dördbucaq”), zaman (“quotidiano”- gündəlik), hal-əhval (“felice”- “xoşbəxt”, “triste”- “qəmgin”), ölçü (“piccolo”- “kiçik”, “lungo”- “uzun”) və rəng (“verde”- “yaşıl”, “rosso”- “qırmızı”) və s. bildirən sifətlər [5, s.129].

Keyfiyyət bildirən sifətlər arasında rəng bildirən sifətlər xüsusilə maraqlıdır. Belə ki, rəng bildirən sifətlər məcazi məna yaratma xüsusiyyətinə görə seçilir. İtalyan dilində rəng bildirən sifətlər yalnız hər hansı bir əşyanın rəngini bildirməklə yanaşı, bir çox hallarda müəyyən hissləri, emosiyaları, qorxunu və hal-əhvalı ifadə edən idiomatik ifadələr də yaradır. Rəng bildirən sifətlər idiomları poetik nüansla zənginləşdirir. Məsələn, **cronaca rosa** (hərfi tərcüməsi- çəhrayı bölmə)- qəzetdə dedi-qodu (qeybət) xəbərləri bölməsi, **cronaca nera** (hərfi tərcüməsi- qara bölmə)- qəzetdə cinayət xəbərləri bölməsi, **romanzo giallo** (hərfi tərcüməsi- sarı roman)- dedektiv romanları, **avere una fifa blu** (hərfi tərcüməsi- mavi qorxuya malik olmaq)- dəhşətli dərəcədə qorxmaq, **avere sangue blu** (hərfi tərcüməsi- mavi qana malik olmaq)- nəcib, alicənab insan, **anima nera** (hərfi tərcüməsi- qara ruh)- pis, bəd ürəyə sahib olmaq və s. kimi ifadələr italyan dilində tez-tez işlədilir.

Bildiyimiz kimi, sifətlər adətən isimlə yanaşı işlənərək onun müxtəlif xüsusiyyətini dəqiqləşdirir, lakin bəzi hallarda sifət tək işlənərək ismin funksiyasını da yerinə yetirə bilər. İtalyan dilində keyfiyyət bildirən sifətlər də substantivləşə bilər,

yəni bir cümlə daxilində artikl vasitəsilə ismin funksiyasını yerinə yetirir. Buna nümunə olaraq “il tricolore” (tri- üç, colore- rəng)- “üç rəngli” sözünü göstərmək olar. Belə ki, rənglər həmçinin italyan bayrağını da yaradır, elə məhz buna görə italyan bayrağı “il tricolore” adlanır və bayraq yaşıl, ağ və qırmızı rənglərdən təşkil olunmuşdur. Yaşıl, ağ və qırmızı rənglərinin hər hansı birliyi italyanlılar üçün *tricolore* mənasına gəlir, belə ki, üç rəng tonları artıq sifət kimi işlənmə funksiyasını itirmiş və milli rəmzə çevrilmişdir. Bu bizə bədii dildə geniş yayılmış məcaz növlərindən biri olan metonimiyani xatırladır, çünki, metonimiyada bir anlayış verilsə də, onunla əlaqədar başqa anlayış nəzərdə tutulur. Nəzərdə tutulan anlayışı təsəvvür etmək isə çətin olmur. Məsələn, Azərbaycan dilində də çox vaxt neft əvəzinə “qara qızıl” ifadəsi işlədilir.

Xüsusi məna çaları ifadə etmək üçün rəng bildirən sifətlərin bu şəkildə işlənməsi çox maraqlıdır. Ümumiyyətlə, rəng bildirən sifətlər bir növ danışanın real psixoloji dəyərlərini əks etdirir [4]. Hər bir rəng az və ya çox dərəcədə istər müsbət, istərsə də mənfi dəyərlərlə əlaqələndirilir. Məsələn, “verde”- “yaşıl” rəngi təbiətlə əlaqəli olsa da, həsəd, paxıllıq, nəyinsə çatışmasını göstərir: “sono al verde” (yaşıl rəngə çatmaq) - “pulsuz qalmaq”, “essere verde dall’invidia” (paxıllıqdan yaşıl rəng olmaq)- “çox paxıl olmaq” mənasında. Daha sonra “rosso”- “qırmızı” rəngi isə ehtiras bildirsə də, əsəb, qəzəb mənasında da işlədilir. Burada bəzi istisnalar da mövcuddur. Məsələn, italyan dilində “nero”- “qara” rəngi yalnız mənfi mənada, “rosa”- “çəhrayı” rəngi isə müsbət mənada işlənir.

Rəng bildirən sifətlərin belə mənalara malik olması çox maraqlıdır, əlbəttə, onların bəziləri öz ilkin mənalarından uzaqlaşmışlar, məsələn, “essere al verde”- “pulsuz qalmaq” ifadəsinin işlənməsi on üçüncü əsrlərə təsadüf edir. Belə ki, qədimdə şamın aşağı hissəsini yaşıla boyadıqları üçün yaşıl rəngi nəyinsə sonuna çatmaq, kasıblamaq mənasını verirdi [1, s.3]. Hətta müasir texnologiyalar da mənaların rənglərlə olan əlaqəsinə təsir etmişdir. Məsələn, işıqfor: onun sayəsində biz qırmızı rəngin qadağa mənasında olduğunu anlayırıq.

İtalyan dilində mavi rəng (blu) və onun bir çox tonlarının (celeste, azzurro) müxtəlif ifadələrdə bildirdiyi mənalar geniş və maraqlıdır. Mavi rəngi mənəviyyəti və fəvqəltəbii hadisələri təmsil edir. İtalyan mədəniyyətində və ümumiyyətlə xristian mədəniyyətində çox vaxt bu rəng dini inancın simvolu kimi verilir. Reklamalarda mavi rəngdən təmizlik və tərəvəti vurğulamaq üçün istifadə edilir [1, s.4]. Ümumiyyətlə, italyan dilində qorxu bildirən ifadələrdə “blu”- “mavi” rənginə rast gəlinir: “essere blu dalla paura” (qorxudan mavi rəng olmaq)- “çox qorxmaq”, “prendersi una fifa blu” (mavi qorxuya sahib olmaq)- “çox qorxmaq” [3].

Mavi rənginin tonları ilə bağlı sifətlər adətən dəniz və səmanı xatırladır və bununla bağlı bir neçə ifadələrə baxaq: “il globo celeste”, “il pianeta blu”- “mavi planet”. Bu ifadələr dünya, Yer kürəsi mənasını verir. Niyə məhz bu ifadələrdə mavi rəngi işlədilir? Bunun da öz səbəbi var. Yer kürəsinin 70%-nin okean və dənizlərlə əhatə olunduğunu nəzərə aldıqda, bizim planetə verilən bu ad tamamilə öz təsdiqini tapır. Mavi və onun çalarlarına siyasət dünyasında da tez-tez rast gəlinir. İtaliyada, Fransada və bir çox avropa ölkələrində polis formaları mavi rəngdədir, çünki bu rəng sülh və təhlükəsizliyi xatırladır. Bu rəng hətta hərbi hava qüvvələrinə də aid edilir və bununla bağlı bir neçə ifadələr də yaranmışdır: “arma

azzurra”- “mavi silah” (İtaliyada ənənəvi hava qüvvələrinin adı), “caschi blu”- “mavi kaskalar” (Birləşmiş Millətlər Təşkilatının beynəlxalq hərbi qüvvələrinə verilən qeyri-rəsmi ad, bu ad qoşunlar üçün təhciz olunmuş kaskanın rəngindən gəlir) [2, s.7]. “La squadra azzurra” (mavi komanda) və ya qısaca olaraq “gli azzurri” (mavilər) dedikdə italiyanın milli futbolçuları başa düşülür. Hər iki halda da bu ad italiyanın milli futbolçularının köynəklərinin rəngindən yaranmışdır. İtalyan dilində “sangue blu” (mavi qan) ifadəsinin maraqlı tarixçəsi var. Orta əsrlərdə kəndlilər və ümumiyyətlə aşağı təbəqə insanları qızmar günəş altında saatlarla işləyirdilər və buna görə də onların dərilərinin rəngi tündləşirdi. Aristokratların dərisi isə əksinə çox solğun idi və bu solğunluq onların damarlarının açıq şəkildə görünməsinə imkan verirdi. Beləcə “mavi qan” ifadəsi yaranmış oldu. Belə ki, italyan dilində “sangue blu” dedikdə alicənab, aristokrat bir insan başa düşülür.

Ümumiyyətlə, hər bir dil öz məna repertuarını yaradır. Bu baxımdan məna sırf linqvistik bir haldır, bir dildən kənar və ya müstəqil şəkildə məna mövcud deyildir. Məna dil sisteminin daxilində yaranır. Göstərilən nümunələrə əsasən, linqvistik baxımdan italyan dilində rəng bildirən sifətlərin məcazi məna yaratma xüsusiyyəti haqqında ümumi məlumat verildi.

Ədəbiyyat

- 1.file:///C:/Users/Admin/Downloads/Dialnet-LeSfumatureDelColoreBluEVerdeNelleEspressioniIdiom-4362421.pdf
- 2.http://www.francescobianco.net/linguistica/idioms.pdf
- 3.http://parliamoitaliano.altervista.org/modi-di-dire-colori-idiomatici/
- 4.https://it.m.wikipedia.org/wiki/Aggettivo_qualificativo#
- 5.Marcello Sensini. Il sistema della lingua dalle parole al testo. Milano, Elemond Editori Associati, 1992.

Summary

The characteristics of the color adjectives to create figurative meaning in italian language

This article deals with the features of the color adjectives creating a figurative meaning in the language, besides the indication of the quality of the noun which it belongs.

Резюме

Особенности создания переносного значения прилагательных, обозначающих цвет на итальянском языке

В этой статье рассматриваются особенности цветowych прилагательных, создающих переносного значения в языке, помимо указания качества существительного, которому оно принадлежит.

*Rəyçi: b/m G. Bayramlı
ADU-nun Fransız və italyan dillərinin
tərcüməsi kafedrasının
16.03.2017-ci il tarixli iclasının
07 sayılı protokolundan çıxarış.*

Daxil olma tarixi: 10.04.2017